

LITERATURES I PERPLEXITATS NACIONALS

Hèctor Bofill

Hem arribat a la *foto finish* d'uns processos de construcció nacional que aboquen a la perplexitat i a la desorientació. Pel que fa a la dimensió política (després parlaré de la literària) el moment actual confirma el que ha estat una constant en el desenvolupament històric de les relacions entre la nació espanyola i les nacions perifèriques, la doble precarietat, la precarietat d'una nació espanyola que en el passat no fou prou forta per imposar un ferri aparell de govern que liquidés les nacions perifèriques (a la manera de com ho va fer França) això és, un aparell burocràtic, militar i educatiu que esclafés el miracle de que alguns encara parlem o escrivim en català, en euskera o en galleg i, a la vegada, la precarietat que afecta a les nacions catalana, basca i gallega d'haver arribat a la modernitat sense construir aparells de poder prou articulats (per exemple un Estat) com per plantar cara a la nació espanyola en peu d'igualtat. El resultat ens rebenta davant dels nassos en cada espasme de l'actualitat: em refereixo a esdeveniments que abasten tant la pantomima del procés estatutari protagonitzat per una Catalunya indolora que aspira a més quotes de decisió sense arriscar res, com a la bèstia del terrorisme etarra que no acaba d'expirar mentre el nacionalisme democràtic basc s'ho mira des de la barrera, fins a una dreta espanyola embogida que ha segregat les classes populars apel·lant als complexos d'una nació que no pot renunciar a entendre la dominació sobre els altres com el tret essencial de la seva personalitat i, per suposat, incapaç de concebre la seva existència imaginant un mapa del territori sense Catalunya i Euskadi. En definitiva, projectes nacionals que fan aigües per tot arreu en un context on les nacions, les llengües, i els imaginaris culturals i simbòlics són l'únic que resta enmig de la globalització econòmica i de les transferències de poder a les organitzacions transnacionals com ho certifica el mateix procés de construcció de la Unió Europea.

En aquest panorama, on resten els escriptors? La tesi que aquí proposo, en part derivada d'una profunda ignorància (o d'una visió potser excessivament centrada en la literatura catalana) és que els escriptors no es troben enlloc. Sembla que en els darrers temps, potser a causa del mal record que, en els diversos gèneres, impregna la literatura realista i social de mitjans del segle XX, hi ha un consens generalitzat alhora d'escriure —o de tenir en compte les diverses aportacions per aquells que es dediquen a canonitzar— que els drames polítics de l'actualitat o del passat immediat, és a dir, allò que afecta de

forma directa les nostres vides en un percentatge important, no compta per a res. Sembla com si la literatura s'hagués d'alienar de totes les pressions que patim en tant que éssers polítics i com si els escriptors s'haguessin de dedicar a parlar d'experiències que tant ens podrien afectar a Barcelona com a Calcuta: som tan generosos amb les alteritats llunyanes que amaguem el cap sota l'ala a l'hora d'enfrontar-nos amb les alteritats properes. La literatura lenitiva s'acosta molt, si seguim aquest raonament, a una sublimació del pànic a la guerra civil que encara pesa en molts sectors de la nostra societat.

Com deia, l'art de mirar cap a un altra banda és especialment intens en la literatura catalana, potser per aquesta qualitat de rabejar-se en la impotència que ens caracteritza nacionalment (una qualitat, això de mirar a l'altra banda, que podríem compartir amb alguns exponents del poc que conec de la literatura basca però a causa d'uns motius antagònics). Amb algunes excepcions, i centrant-nos en el debat sobre literatura catalana els autors que més atenció han suscitat entre la crítica (i també els que més bona acollida han rebut entre el públic) es podrien considerar apòstols de la sensibilitat atomista, neuròtica, sarcàstica, cofoia i parafrasejant a Valentí Puig, antisistema sempre que pagui "La Caixa". La literatura catalana ha aportat espècimens veritablement descomunals pel que fa al que Bernat Puigtobella ha qualificat de la metàfora del "no-lloc", començant pel més gran èxit de vendes dels darrers anys (i amb això no vull desmerèixer l'alta qualitat del producte) "La Pell Freda" d'Albert Sánchez-Pinyol, però insisteixo que el "no-lloc" també és un valor extremadament preuat entre aquells que contribueixen a confegir el cànon literari que suposadament hauria d'estar al marge dels principis comercials. D'aquí, pel que fa a la narrativa, els grans elogis que en cada llibre recullen, tornant a Valentí Puig, els experts de la *petite manière*, com ara Quim Monzó, Sergi Pàmies, Empar Moliner, Jordi Puntí, Imma Monsó o Pere Guixà. És com si el rellotge de la sensibilitat literària catalana s'hagués aturat, per fer el símil a escala internacional, abans de l'11 de setembre de 2001, és a dir, abans de l'era dels grans col·lapses que no sols està cridada a transtornar-nos amb els actes de megaterrorisme global sinó també en les incerteses i l'estupor dels nostre drames nacionals més immediats. Jordi Julià, al seu estudi *Modernitat del món fungible*, ha detectat que, almenys en poesia, i en particular en la poesia de les noves generacions, ja caminem cap a una altra banda, més procliu a absorbir en termes estètics la commoció dels conflictes sociopolítics (Jordi Julià situa la data fundacional d'aquesta tendència no en l'11-S sinó en la caiguda del mur, l'any 1989, moment en el que accedien a la

consciència política els autors que ara atenyen la seva maduresa creativa). Però, pel que fa a la narrativa (potser a causa de la seva major incidència no sols en el mercat sinó també en l'imaginari) i a la situació catalana, encara ens hem de conformar amb l'observació de l'Enric Vila, que continua ostentant un caràcter més predictiu que no pas executiu: «Amb la democràcia, va venir una generació d'autors autistes, poc interessats en el que passava al seu voltant; quan no s'ha fet una literatura casposa i ancorada en el passat, amb un idioma sense sang ni nervi i un fons ideològic prim, mediocre, inútil per a la vida. Que l'escriptor més influent hagi estat Quim Monzó, que succedanis seus, tan dolents, hagin tingut tan èxit, no em sembla casualitat al costat del progressiu gust descremat que ha anat agafant la vida social catalana des de 1980 fins avui. Ara això torna a canviar. L'enginy sol ja no omple. En l'ambient sura una nova predisposició a complicar-se la vida. La generació d'escriptors que puja té la prosa agressiva i un discurs compromès amb l'època i el país que li ha tocat viure. Ve amb actituds radicals i amb ganes de fer sang.»

Finalment, una mica com a resum del que he dit, voldria provar de plasmar aquest pas de l'evanescència cosmopolita xarona a la intensitat del conflicte local amb el següent poema del meu darrer llibre encara inèdit:

AQUÍ

Sembla fora de lloc que ara parlem
així: de torsos desmembrats, de làsers,
d'amors d'una nit perquè l'endemà
ja no sabrem en quin abocador
trobaran els nostres cossos, però
no veus com al fons de la bassa neda
un tauró gras i lluent que un dia
emergirà per partir altra vegada
els nostres cercles? No t'amaguis, no,
no em defugis, Thalassa, perquè
tu també has entès que quan el consell
d'ancians ens abandoni i ja
ningú no recordi les albes plenes

de pares i germans afusellats
el volcà tornarà a vomitar lava.
Només observo el signe de les aus
que volen una mica més al sud,
el roig escandalós de les primeres
gotes que cauen sobre la piscina
del balneari, el mànec de l'última
destral que varen enterrar els vençuts.